

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Filipa Nováka Vztah dětí k literárním postavám: kvalitativní výzkum

(Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK, Učitelství českého jazyka a literatury pro střední školy)

Cíl práce, její účel a směřování

Filip Novák se ve své diplomové práci zaměřil na problematiku čtenářského zážitku u dětí, konkrétněji na vztah dětí k literárním postavám. Jeho diplomová práce představuje sekundární výzkum navazující na projekt dr. Kuzmičové a jejího týmu. Téma je interdisciplinárního charakteru, jako takové se týká vícera oblastí, např. psychologie, kognitivní vědy, sociologie čtenářství, didaktiky, příp. literární teorie. Deklarovaným hlavním cílem práce je sledování tendencí vztahu dětí k fikčním postavám a jejich vlastního sebepojetí ve fikčním světě.

Jádrem práce je analýza prepisů rozhovorů s dětmi ve věku mezi 9 a 12 lety (jedná se o vzorek 28 rozhovorů), které své čtenářské zážitky formulovaly na základě karet s autentickými výroky jiných dětí o čtení beletrie. Filip Novák na základě materiálu uvádí, že setkání s literární postavou je pro děti zásadní téma, objevilo se totiž i v případech, kdy literární postava a vztah k ní nebyly explicitní součástí stimulů, na které děti v rámci rozhovorů reagovaly. Strukturu práce také tvoří pojednání k odborné literatuře, která se problematikou čtenářského zážitku dotýká. Jedná se převážně o práce kognitivně orientované. Česká dosavadní odborná literatura k této problematice je úzce spjata se vzdělávacím kontextem, resp. vznikala převážně v návaznosti na něj. I z tohoto důvodu se diplomant v českém prostředí zaměřuje na zprávy vydávané ČŠI nebo vybrané didaktické příručky (např. pojetí zážitkového čtení v literární výchově O. Hníka, akcentace zážitkového přístupu, emocí a získávání zkušenosti skrze čtení s odkazy na R. Marušáka, 2010).

Diplomant si zvolil široké pole, které musí popsat, aby celek dával smysl, věnuje se jak designu výzkumu (tzv. sekundární výzkum na základě primárního výzkumu), interpretaci jeho výsledků, tak zvoleným odborným studiím. Zaměřuje se na pozici čtenáře, na prožívání při čtení, přičemž (chápu-li to dobře), pro výzkum není podstatné, jaké texty jsou čteny, nebo na základě jakých textů děti formulují své zážitky či názory, práce se neptá primárně po charakteru textů, ale po vnímání čtenářů. Pokud tomu tak je, zajímalo by mě, jak tato zjištění mohou vést k tomu, jak orientovat didaktické materiály (např. čítanky pro 1. stupeň základních škol pro nižší ročníky 2. stupně základní školy či odpovídající třídy víceletých

gymnázií), do jaké míry a zda vůbec je pro daný výzkum (či není) podstatné, jaké konkrétní texty budou děti v uvedeném věkovém rozmezí číst.

Metodologie a práce s odbornou literaturou

Diplomová práce používá kvalitativní výzkum, resp. kombinaci kvantitativního a kvalitativního výzkumu (tzv. Q metodologii využívající Q faktorovou analýzu), dále jsou zmiňovány Trávníčkovy výzkumy čtenářství ve vztahu k českému vzdělávacímu systému (čtení jako kulturní kapitál a problematika úspěšnosti ve vzdělávacím systému). Diplomant uvádí i výsledky výzkumů PIRLS, v této části práci zmiňuje „literární zkušenost“ a získávání literární zkušenosti. V tomto ohledu by mu mohl být nápomocen Cullerův koncept literární kompetence. Diplomant píše o kognitivním obratu v literární vědě, ale setkávání čtenářů (pozici čtenáře a textu, problematiku čtenářské pozice ve vztahu k textu) s textem není ryze záležitostí pouze kognitivního (a afektivního) obratu, ale byl již tematizován dříve, např. v rámci teorie recepční estetiky, problematiky fungování interpretativních komunit aj.

Diplomant se snaží obohatit o další pohledy pojmy „identifikace“ a „empatie“, které se jeví jako dominantní v diskursu recepce postav dětskými čtenáři. Uvádí např. podobnostní identifikaci, práci identifikaci, parasociální interakce, parasociální vztahy a rozdíl mezi nimi a pojetím identifikace. Prožívání dítěte a jeho vnitřní svět jsou však spíše primárně otázky psychologie. Zajímalo by mne, jak autor pojímá vztah psychologie a literární vědy?

Styl a prezentace

Práci by prospěla ještě jedna jazyková korektura, na některých místech se nevyhne překlepům (a to i v abstraktu k práci) s. 12, s. 23 („oblbenou), s. 34 („temetickou“), „Jendoznačně“ (s. 59), „maginálně“ (s. 62). Zvolený „genderově citlivý jazyk“, tedy gender vyznačovaný hvězdičkou, který je používán kontinuálně v celém textu diplomové práce, působí na plynulé čtení textu poněkud rušivě.

Koherence a akademická disciplinovanost

V závěru práce je uvedeno tvrzení: „Práce dokládá, že vztah dětí k literárním postavám je komplexní a různorodý a jeho rozdílná povaha má vliv jak na podobu čtenářského zážitku, tak na propojování fikčního a reálného světa.“ Obávám se, že by bylo divné, pokud by tomu tak nebylo, čtení, vnímání čteného, imerze a rekonstrukce fikčního světa je individuální a individualizovaná aktivita.

Nejsem si jista, zda by nebylo ku prospěchu věci, kdyby autor práce bral více v potaz i způsob zpracování příběhu nebo strategie jeho výstavby, která může k určité pozici čtenáře vybízet. Dalším tématem vedle zkoumání vztahu k postavám by mohla být problematika rekonstrukce fikčního světa dětskými čtenáři, různé přístupy k tomu, jak si příběh na základě textu představit, zrekonstruovat apod., což souvisí i s relací k postavě, navázání vztahu k ní je jedním z prvků vztahování se k fikčnímu světu.

Jako určité doporučení pro vzdělávací systém diplomant uvádí následující závěr: „Jestliže je cílem ČŠI podporovat, aby čtení vedlo mimo jiné k „zažívání potěšení a radosti ve vzdělávání, v osobním a pracovním životě“ (tamtéž, s. 6), je nutné nejdříve pochopit, že děti prožívají čtení různým způsobem, jejich čtenářské zážitky mají různou povahu a různým způsobem se vztahují k reálnému světu. Vyučující by se proto neměli*y při práci se čtenářským zážitkem spoléhat na jednu strategii vstupu do fikčního světa, ale měli*y by dětem nabízet různorodé aktivity, které budou odrážet více přístupů k fikčnímu světu a jeho postavám.“ (s. 62) Chtěla bych se zeptat, o jaké strategie by se mohlo jednat a jak by je bylo možné konkretizovat právě na základě provedeného výzkumu.

Kladně hodnotím, že diplomant dokáže reflektovat svou pozici jako výzkumníka i jako pisatele. Zároveň pro mě předložená práce představuje argument, proč je také (mimo jiné) důležité ve výuce pracovat s uměleckými texty, tedy s těmi, které vytvářejí fikční světy, umělecké texty totiž poskytují mnohé, co neumělecké texty (věcné, odborné aj.) poskytnout nemohou, a nejde jen o tematizaci emocí.

Diplomovou práci **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnocení **výborně** nebo **velmi dobře**, v závislosti na průběhu obhajoby.

Ve Slavičíně, 14. 8. 2024

Mgr. Andrea Králíková, Ph.D.